

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Кичань О. М.

кандидат економічних наук,
викладач Університетського коледжу
Київського університету імені Бориса Грінченка

Анотація. В статті розглянуто сучасний стан та тенденції розвитку банківської системи України. Досліджено основні проблеми та запропоновано шляхи її удосконалення.

Ключові слова: банківська система, інфляція, знецінення, монетарна політика, валютний ринок.

Аннотація. В статье рассмотрены современное состояние и тенденции развития банковской системы Украины. Исследованы основные проблемы и предложены пути ее совершенствования.

Ключевые слова: банковская система, инфляция, обесценивание, монетарная политика, валютный рынок.

Annotation. In the article the current status and trends in the banking system of Ukraine. The problems and the ways of its improvement.

Keywords: bankingsystem, inflation, devaluation, monetary policy, foreign exchange market.

Постановка проблеми.

В умовах економічної дестабілізації економіки України важливого значення набуває аналіз функціонування банківської системи та чітке правове регулювання всієї банківської діяльності.

Сьогодні банківська система України зазнала помітних змін. Це пов'язано з тим, що відбувся процес становлення ринкової економіки у нашій країні. Як результат було створено дворівневу банківську систему, поступово почали розвиватися інші банки, поступово набирають популярності нетрадиційні сфери банківського капіталу, помітні істотні зміни щодо якості обслуговування клієнтів, а також нові види банківських послуг. Нормативною базою становлення та функціонування будь-якої банківської системи є законодавство. На нашу думку воно ніколи не було стабільним, адже держава весь час рухається.

Але у той же час якщо не формувати процес становлення банківської системи і міжбанківського законодавства, ринкових перетворень не відбудеться.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження ключових питань практичних аспектів банківської системи України глибоко висвітлені в науковій літературі, у працях таких авторів як О. І. Барановського, С. А. Буковинського, М. І. Диби, В. В. Коваленко, Т. Т. Ковальчука, Л. В. Кузнецової, І. О. Лютого, С. В. Міщенко, С. В. Науменкової, Т. С. Смовженко, О. О. Чуб, Н. М. Шелудько, І. А. Шумила та інших науковців.

Формування цілей дослідження.

Основною метою статті є дослідження позитивних та негативних факторів, які впливають на стан та розвиток банківської системи України.

Вклад основних результатів та їх обґрунтування.

Перш ніж описувати проблеми банківської системи у 2016 році варто зазначити, що ще з 2014 року залишились невирішені проблеми, які як сніговий ком накопичуються та ведуть до загострення кризових явищ.

Наприкінці 2014 року були сформульовані головні проблеми банківської системи України:

- знецінення гривні;
- спад економіки;
- анексія Криму;
- погіршення якості кредитного портфелю.

Оскільки кожний факт, кожна ситуація несе за собою певні результати, то виходячи з цього можна виокремити результат проблем за 2015 рік [2]:

- під час зростання негативної заборгованості банки в особі своїх керівників створювали значні резерви за активними операціями, які призвели до негативних процесів капіталізації банківсь-

ких установ. Як наслідок збитковість склала 53 млрд. грн.;

- рівень валютного ризику підвищився за рахунок високого рівня використання іноземної валюти (мова йде о доларі);

- недостовірність даних призвела до того, що майже неможливо дізнатися реалії кредитування.

Серед названих проблем не менш важливого значення мають:

- відсутність певного комплексу дій та реформ;

- погіршення підприємницької діяльності;

- зменшення купівельної спроможності населення у зв'язку зі зменшенням доходів;

- відбулося стрімке скорочення фінансування з боку держави.

Ще однією з головних проблем постало різке зниження обсягу виробництва основних галузей економіки (табл. 1).

Таблиця 1

Зниження обсягу виробництва основних галузей економіки

№	Показник	% у річному вимірі
1	Обсяг виробництва в промисловості	10,7%
2	Будівництво	21,7%
3	Оборот роздрібної торгівлі	8,6%

Поряд з негативними показниками лише один зростає – сільське господарство, адже хоч і не на великий відсоток, але все ж зріс на 2,8%. Така сприятлива подія пояснюється тим, що відбулося збільшення маси зернових культур у державі.

Не можливо не проаналізувати стан заробітної плати на 2015 рік. Безробіття зросло з 7,5 % до 9,5 %, що є не позитивним показником для нашої держави. Аналізуючи той факт, що відбулось збільшення номінальної зарплати до 10,4 % повинно було відбутися покращення або так званий позитивний «соціальний ефект». Замість цього було помічено зменшення реальної заробітної плати на 13,6 %. Саме це було покладено в основу зменшення доходів населення майже на 9 % [2].

Не менш важливого значення для економіки України стали інфляційні процеси. Інфляція була представлена двох видів (рис. 1).

Рис. 1. Види інфляції

Станом на кінець III кварталу 2015 року було зафіксовано споживчу інфляцію на рівні 24,9 %. Основним поштовхом до даного явища є те, що обмінний курс гривні становив 97,3 % за рік. Це було викликано тим, що через нестабільну ситуацію в країні більший відсоток населення піддався паніці пов'язаною з військовою ситуацією. Варто зазначити, що таке політичне явище як війна досить сильно б'є по економіці кожної країни [2].

Базова інфляція зросла до 22,8 %. Пояснення у даній цифрі слід шукати, у тому, що збільшився ріст цін на сировину на 22,3 %.

Можна виокремити основні причини різкого збільшення цін:

- зниження фінансової діяльності підприємств та і взагалі кожної ланки економіки;

- різке зниження зарплати;

- збільшення цін на імпортні товари.

Варто зазначити, що валютна ситуація у країні також є чи не головною складовою для оцінки рівня економіки. Оскільки відбувся озброєний конфлікт у таких областях як Донецька та Луганська, то це призвело до колосальної зупинки хімічної, металургійної, машинної діяльності підприємств. Знаючи, що експорт у ці регіони знизився пішло й до низу зменшення пропозиції іноземної валюти, як наслідок дестабілізація курсу гривні. За даними на 2014 рік курс гривні знизився в порівнянні з курсом долара на 97,3 %, а в порівнянні з євро на 74,2 % [3, с.253].

Обсяг надання ліцензії банкам від НБУ скоротилася з 180 до 163, а це у свою чергу на 9,4 %. Протягом 2014 року був зафіксований той факт, що 33 банки об'явили про свою неплатоспроможність та 17 взагалі були ліквідовані. Крім того не варто забувати про анексію Криму та кількість банків, які вийшли з банківської системи України [4].

Поряд з негативною картиною було помічено той факт, що кількість банків з іноземними капіталами зросли з 49 до 51, а це на 4,08 %. Загальну частину активів банку було збільшено на 112 млрд. грн.

Обсяг наданих кредитів, що надані фізичним особам збільшився на 11 млрд. грн. чи на 7% до 179 млрд. грн. у тому числі [2]:

- національна валюта – на 14 млрд. грн.;

- іноземна валюта – на 13 млрд. грн.

Обсяг кредитів, що надані юридичним особам зріс на 103 млрд. грн. чи на 15 % до 803 млрд. грн., що складає 80 % загального обсягу кредитів.

У тому числі:

- національна валюта – на 39 млрд. грн.;

- іноземна валюта – 48 млрд. грн.

Аналізуючи стан банківської системи та і взагалі розвитку економіки бажано скоординувати регулювання грошово-кредитного ринку. На нашу думку цей сектор економіки також потребує уваги у зв'язку з:

- частковою втратою довіри банківської системи з боку населення, що у свою чергу як результат зменшення кількості депозитних операцій;
- виявлення того факту, що з'являється профіцит ліквідності;
- сегментація міжбанківського ринку.

Інструментами грошово-кредитного ринку вступають:

- мінімальні резервні вимоги;
- дисконтна ставка;
- рефінансування;
- операції на відкритому ринку.

Знаючи засоби, ми можемо їх спрямувати у такому напрямі:

- протидія інфляції;
- перерозподіл ліквідності;
- скасування адміністративних засобів, які здійснюють тиск на платіжний баланс.

У 2016 році аналізуючи не вирішені питання та проблеми повинні були відбутися комплекс підходів та дій, які будуть спрямовані на вдосконалення грошово-кредитної політики. Першим кроком НБУ повинно було бути зменшення інфляційних процесів. Нажаль, ліквідувати дане явище не вдалось, але напрям був визначений, а отже досить скоро очікується «соціальний ефект» [2].

Були визначені перелік напрямків:

- вдосконалення монетарної політики;
- збільшення ролі процентної ставки як інструменту грошово-кредитної політики;
- посилення відносин між ринком та НБУ.

Оскільки розглянуті питання не були вирішені у 2015 році, то вони автоматично перенеслися на 2016 рік. У звітному році простежувався такий процес як чистка банківської системи. В її основу було покладено зменшення кількості банків по країні. Станом на 2 грудня 2016 р. приблизна кількість банків, як знаходяться у ліквідаційному процесі 57. Зважаючи на ситуацію у країні це було цілком очікувано.

Кількість банків, які отримали ліцензію від НБУ становить 148 [2].

Фінансовий результат за 2015 рік банківської системи був від'ємний, адже збитки сягнули майже 53 млрд. грн. Варто зазначити, що банківські операції в цілому по системі залишалися прибутковими.

Першоосновою для від'ємного фінансового результату стало те, що збільшились обсяги відрахувань до резервів від активних операцій.

Загалом відрахування до резервів збільшились у 3,7 рази порівняно з 2015 роком, а їх частка в загальних витратах збільшилась з 16,7 % до 39,3 % [2].

Було вже визначено, що близько 40% збитків по банківській системі склали самі банки. Більша частина їх була віднесена до категорії неплатоспроможності. Зараз відомо, що збитки банківського сектору склали 33,1 млрд грн. Але варто зазначити, що не всі банки зазнали збитку. Найбільшого збитку зазнали ті банки, які проводили незбалансовану політику та кредитували масштабні проекти, що призвели до краху банківської установи.

Проаналізувавши проблеми банківської системи України можна запропонувати перелік кроків та дій, які зменшать коливання в економіці та з часом ліквідувати кризові процеси.

У сфері банківського нагляду повинно відбутися:

- підвищення рівня капіталізації банків;
- посилення відповідальності за здійснення певних видів операцій;
- оцінювання банківських активів для визначення певної потреби в додатковій капіталізації підприємств;
- очищення банківської системи від установ, які позиціонують себе як неплатоспроможними та не ліквідними;
- створення скоординованої системи позасудової реструктуризації кредитів.

Також підтримки потребує монетарна політика. Дії НБУ повинні бути спрямовані на стабілізацію грошової одиниці та призупиненні інфляційних процесів.

Для створення стимулів до повернення коштів у банківську систему, протидії інфляційному та девальваційному тиску на гривню Національний банк уживав заходи щодо збільшення внутрішньої вартості гривні. Зокрема у квітні, липні та листопаді було підвищено облікову ставку з 6,5% до 9,5%, до 12,5% та до 14,0% річних відповідно (і до 19,5% річних з 06.07.2015). Для запобігання формуванню додаткового валютного тиску НБУ фактично вивів з міжбанківського валютного ринку України найкрупнішого покупця іноземної валюти – НАК «Нафтогаз України», забезпечивши компанії доступ до іноземної валюти шляхом проведення адресних інтервенцій (на суму більше ніж 6,6 млрд. дол. США). За 2 роки Національний банк України підтримав розрахунки компанії за критичний для держави імпорт природного газу на 8,9 млрд. дол. США (в еквіваленті), що становило майже 73% від загального сальдо інтервенцій регулятора [2].

Не менш важливої ролі в економіці держави є стабілізація валютного ринку. Головними завданнями НБУ є:

- проведення валютних аукціонів для підкріплення кас банків;
- додаткові заходи щодо операцій з іноземною валютою.

Задля зміцнення банківської системи було здійснено:

- підвищено вимоги до капіталу нових банків до 500 млн. грн.;
- затверджено плану підвищення власного капіталу банків з мінімального 120 млн. грн. до 500 млн. грн.;
- покращено процедури виведення банків з ринку.

Реформування банківської системи НБУ розпочав з себе:

- триває ліквідація непрофільних активів;
- проходить оптимізація чисельності персоналу;
- проведено реінжиніринг основних функцій та процесів;
- більш ніж вдвічі скорочено витрати на власне утримання у 2016 році.

Забезпечення інституційної автономії та незалежності центрального банку країни від політичного тиску є необхідною передумовою для ефективного досягнення ним основної цілі щодо забезпечення цінової стабільності, а також виконання функцій регулятора. Саме на це спрямована законодавча ініціатива НБУ стосовно внесення змін до Закон України «Про Національний банк України» [6, с.23], які зокрема передбачають посилення наглядових повноважень Ради НБУ з одночасним підсиленням персональної автономії членів Ради і заступників Голови, трансформування Правління НБУ в менший, але більш ефективний виконавчий орган управління. Крім того, внесення таких змін передбачено Меморандумом про економічну та фінансову політику з МВФ як одна із рекомендацій щодо оцінки захисних механізмів та спрямовано на поліпшення урядування НБУ і посилення його фінансової автономії, тобто є умовою для отримання Україною підтримки з боку МВФ, в тому числі фінансової, що позитивно вплине на стабілізацію банківської системи [2].

Варто не забувати про те, що кожен банк може зіткнутися з податковими питаннями, які можуть виникнути при роботі з проблемними кредитами.

Зокрема це повинно бути:

- звільнити від оподаткування податком на доходи фізичних осіб суми страхових виплат, що отримують банки як вигодонабувачі за догово-

ром страхування у разі настання страхового випадку з предметом застави, який придбаний за кредитні кошти такого банку (Законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо унормування оподаткування страхових виплат» [1]);

- звільнити від оподаткування ПДВ операцій банків з наступної реалізації заставного майна, набутого у власність банку при зверненні на таке майно стягнення, за проблемними кредитами («Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення умов для вирішення питань проблемної заборгованості у банках» [1]).

Поняття «списання» та «анулювання» боргу мають бути чітко розмежовані – тоді банки зможуть безперешкодно списувати наявну заборгованість по кредитах фізичних осіб. Крім того, актуальним є вирішення питання звільнення від податку на доходи фізичних осіб сум зобов'язань за кредитом, виданим в іноземній валюті, прощених (анульованих) банком за його рішенням. Наразі, відповідний Законопроект, реєстр. № 0939 «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо реструктуризації кредитних зобов'язань з іноземної валюти в гривню [1])», готується до II читання Верховною Радою України. Без вирішення цих питань процес розчищення балансів банків від поганих активів буде стояти на місці.

Досить цікаво, що станом на 01.01.2015 обсяг кредитів, наданих фізичним особам в іноземній валюті, становить 77 943 млн. грн., але серед них іпотечні – 44 638 млн. грн. Сума нарахованих відсотків за іпотечними кредитами фізичних осіб в іноземній валюті складає 11 999 млн. грн. [2].

Зважаючи на необхідність підвищення рівня надійності, фінансової стійкості банків на внутрішньому й міжнародних ринках, необхідно вжити такі заходи:

- розширити можливості підтримання ліквідності банків на основі програм фінансового оздоровлення,
- збільшити нормативи резервування за кредитними операціями по кредитах, інформацію щодо яких не внесено до кредитних історій,
- оптимізувати структуру капіталу, активів та зобов'язань, виходячи із завдань забезпечення фінансової стійкості банків та їх позитивного впливу на розвиток реального сектору економіки;
- посилити вимоги щодо прозорості корпоративного управління банками, зокрема визначення реальних власників банків, та їх відповідальність за підтримання фінансової стабільності банків;

– забезпечити пропорційне зростання регулятивного капіталу та його складових обсягів активно-пасивних операцій;

– підвищити ефективність управління активами і пасивами з метою недопущення необгрунтованого збільшення відрахувань від регулятивного капіталу, зокрема пов'язаних із нарахованими, але не сплаченими доходами;

– розробити стратегічні цілі в залежності від ситуації в країні та за кордоном;

– активніше застосовувати процедуру реорганізації банків шляхом приєднання або злиття, а також реструктуризація банків шляхом закриття збиткових філій [5, с.50].

Серед багатьох факторів, які визначають ефективність банківської діяльності (економічних, правових, організаційних, кадрових тощо) важливе місце посідає також психологічний чинник довіри населення. Він має дві складові: довіра населення до національних грошей – гривні та довіра до банків.

Підвищення довіри до банків – це актуальне завдання загальнодержавної ваги. Зволікання з її вирішенням може найближчим часом відчутно загальмувати розвиток економіки країни. Тому необхідно невідкладно вживати заходів. Насамперед повинні діяти самі банки. В умовах швидкого загострення конкурентної боротьби вистоять ті з них, які завоюють найвищу довіру населення.

Для зростання довіри до банків необхідне створення суспільно позитивного іміджу навколо банків. Нині, на жаль, ніхто про такий імідж не дбає, навіть самі банкіри [4, с.10].

Загальноекономічний ефект від зростання довіри населення до банків можна реалізувати за такими напрямками:

- шляхом збільшення ресурсної бази банків завдяки інтенсивнішому припливу вкладів, нарощуванню кредитних та інвестиційних відрахувань в економіку, внаслідок чого поліпшується забезпечення фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання, і, в свою чергу, підвищує фінансовий стан останніх;

- шляхом здешевлення банківських ресурсів, а

отже, і кредитів, оскільки, довіряючи банкам, населення нарощуватиме вклади навіть у разі зниження процентних виплат за ними;

- шляхом посилення стимулюючої ролі оплати праці у підвищенні її продуктивності як одного з основних чинників економічного зростання [2].

Для зміцнення довіри до банків з боку найкомпетентнішої частини населення важливе значення має послаблення політичних ризиків у їх діяльності. Річ у тім, що політичні ризики є найочевиднішими для клієнтів банків і чи не першими застерігають їх від вкладення грошей у банки [2].

Для банків України важливим завданням постає забезпечення свого стабільного розвитку для досягнення найвищих фінансових результатів, також підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому фінансових ринках, посилення взаємодії банків із реальним сектором економіки України.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

На стан банківської системи впливають численні фактори – зовнішні, внутрішні, економічні, неекономічні, викликаючи велику кількість серйозних проблем, які стоять на заваді підвищення конкурентоспроможності банківського сектору в Україні.

Проте проблеми, які стоять перед українськими банками, не є неподоланими. Вони потребують лише формалізації і цілеспрямованої роботи як органів державної влади, так і самих комерційних банків. Професіоналізм і накопичений практичний досвід більшої частини теперішніх працівників банківської сфери дозволяють сподіватися, що з часом в Україні сформується повноцінна банківська система, яка буде здійснювати сприяння активному ринковому розвитку економіки країни.

Планомірне і послідовне впровадження у масштабах країни комплексу запропонованих заходів може прискорити розвиток банківської системи, створивши реальні передумови для виникнення на фінансових ринках повноцінного конкурентного середовища та формування конкурентоздатності банківського сектора на світовому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення умов для вирішення питань проблемної заборгованості у банках [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6_current?id=&pid069=216
2. Національний банк України Банківська система 2014-2016 : виклики та перспективи [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://bank.gov.ua/docscatalog/document?id=14741673>
3. Пантелєєв В., Халіява С. Фінансова стійкість комерційного банку : проблеми регулювання. // Банківська справа, №1, 2013, с.32.
4. Раєвський К. Інсайдерські ризики в банківській діяльності. // Вісник НБУ, №6, 2014, с.23.
5. Синки Дж.Мл. Управление финансами в коммерческих банках. / Пер.с англ. 4-го переработанного изд. / Под ред. Р.Я. Левиты, Б.С. Пинскера.-М.:Саталаху, 2011, с.716-745.
6. Халіява С. Прибутковість і ліквідність комерційних банків та управління грошовою позицією. // Вісник НБУ, №5, 2015, с.34.